

tikus eljárás előnyösebb, mint az előbb említett, miután nincsen eleve kikötött hosszúságu alapvonalhoz, illetve fix gyújtópont-távolság használatára utalva.

Az autosztereográf továbbá ugyancsak automatikusan oldja meg az $X = x_1 \frac{b}{f}$, $Y = y_1 \cdot \frac{b}{f}$ térbeli összrendezők kiszámítását és illetve a térképhosszaknak a felhordását is. Sajnos, erről az eljárásról — ma még — többet nem tudunk mondani, mivel jelenleg még rekonstrukálás és kísérletezés alatt áll.

A német tájvédelmi mozgalom mai állása.

Ép két évvel ezelőtt, 1909 áprilisában jelent meg Németországban kétszáznál több aláírással az a felhívás, mely a német népet arra figyelmeztette, hogy a vadon természet mindinkább szűkebb térre szorul, az erdők csöndesebbek s egyhangubbak lesznek, a folyók mentén mind több-több kémény emelkedik s még a *havasokat* is mindinkább ellepik s kifogatják mivoltukból az emberek. A nyilvános felhívás minden természetbarátot arra szólított fel, hogy álljanak szövetségbe az atyáiktól örökölt szülőföld védelmére s terjedelmes természeti parkok létesítésére, melyekben a feltartóztathatatlan ipari fejlődéssel szemben a hegyi természet végső menedéket találjon. Kicsinyben azt akarták a németek utánozni, amit az amerikaiak már rég megkíséreltek nagyban a yellowstone-i területen, s utánuk a svájcziai és svédek is.

A felszólításnak váratlan eredménye lett: október 20-án Stuttgart székhelylyel megalakult a természetvédelmi park-egyesület, amelyhez számos német és osztrák természetbuvár is csatlakozott, valamint több tekintélyes egyesület. Ausztriai is, mint mondtuk, mert a program célja az volt éppen, hogy Németországban és a német Ausztriában három nagy természetvédelmi területet létesítsen, tekintettel arra, hogy politikai válaszfalak ily kérdésben nem játszhatnak szerepet, s egyik terület a havasokat, a másik Közép-Németországot, a harmadik az északnémet alföldet foglalja magában. Természetesen akkora arányokra, mint a szász királyság három-

ötödrészét kitevő Yellowstone terület, gondolni sem lehetett Németország sűrű népessége mellett; a kereteket sokkal szűkebb határban kellett megszabni.

Már 1910 szeptemberben a Stuttgartban megtartott közgyűléshez jelentés tétetett arról, hogy örökbérlés alapján sikerült egy három négyszögmérföldnyi havasi területet glecserekkel és zöld tengerszemekkel, gyönyörű erdőkkel és ritka alpesi növényzettel megszerezni, melyet szarvasok, zergék, mormoták és sasok népesítenek. S ugyanezen a közgyűlésen elhatározták, hogy az első német természetvédelmi parkot is megteremtik a lüneburgi puszta valamelyik pontján. A választás a Wilseder-hegyre és környezetére esett s a hegycsucsot az ugynevezett „Totengrund“-dal, 1536 hold kiterjedésben meg is vásárolták 100.000 márka délnémet és osztrák pénzen. Továbbá közjegyzőileg van máris biztosítva egész sereg parasztmajor megvétele, összesen 4058 hold kiterjedésben. A parkot négy négyszögmérföld nagynak tervezik, mert ezen a határon alól a hazai fauna és flóra fentartása, tekintettel az egyre gyarapodó Hamburg közelségére, nem volna elérhető. Ez a park félig a soltaui, félig wieseni járásokba esnék s keletről az Au széles völgye, nyugatról a soltau-buchholzi államasut töltése, északról a Hummersberg, délről az ächarrli és pietzmausi erdővédelmi terület határolja. 21 km hosszúság s 13 km szélesség mellett 23.360 ha, vagyis kerek négy négyszögmérföld területet foglal magába. A megszerzést lényegesen megkönnyíti az, hogy ez a terület rendkívül néptelen. Benne fekszenek a haverbecki, wissecki, undelohi, weseli és wehleri tanyák összesen 600 lakossal. Azonkívül kizárólag puszta térség vagy csekély értékű új ültetés az egész.

A kilátások is rendkívül kedvezők a tervezetre nézve. Az egyesület s azzal együtt a nagyszabású tájvédelmi mozgalom egyre nagyobb arányoknak lendült ugyanis, s alig egy évi fennállása után az egyesületnek máris 6000 tagja van. Ujabban a württembergi király csatlakozott az akcióhoz nagyobb összeggel, valamint a badeni örökös hercege. De maga a császár is elrendelte, hogy a vállalkozás ügyeiről állandóan értesítsék. A kincstári erdészeti hajlandó mintegy két négyszögmérföldnyi erdőterületet átengedni. A hamburgi polgárság pedig egyértelműleg elhatározta,

hogy 10.000 márka pótlékkal támogatja az egyesületet, mely kedvező döntés esetén állandó marad, azonkívül Brémától és Lübecktől is remélnék segílyt. Legközelebb pedig a képviselőházban is felszólalás fog történni olyan célból, hogy a porosz államot e nagyjelentőségű akcióhoz való pénzügyi hozzájárulásra bírják és pedig a legjobb kilátások mellett.

Föltűnik némileg a német viszonyokkal közelebből ismerősök előtt, hogy az akció első láncszeme éppen a lüneburgi vadon, a német tájak e mostoha hamupipőkéje, ahol még 10—12 év előtt sem látott egyebet a szem virágzás idején pirosuló rétnél, magas borókáknál, fehérülő nyirfatörzséknél, zümmögő méheknél és legelesző nyájaknál. Ám azóta a tájék látogatóinak száma évről-évre szaporodott, úgyhogy egy-egy szép őszi napon a kirándulók száma a 6000-et is megüti. De csak a festőművész tudja igazán, mennyi rejtett szépséget takar ez a vidék. Például a Wilseder köves terület ezer meg ezer borókájának, barnálló, hullámos dombjainak párját kell találni, nemcsak nyáron át, amikor köröskörül minden rózsaszinben pompázik, hanem télen is, mikor a zuzmarás borókák mindmegannyi márványszobrok emelkednek ki a hajnali ködből. Virágzás idején pedig festői és költői hatás tekintetében semmi sem hasonlítható össze a vidék álomszerű bájával.

A wilsederi magaslatoknak sajátos jellegzetes vonása az, hogy egy középhegyvidék benyomását keltik, bár a Wilseder-hegy csak 169 méter magas. A gyér és silány növényzet, a törpe borókák, a nyílt barna síkság, behíntve a jégkorszak gránittömbjeivel, tenger felől jövő örökös nyugati szél, amint a kopár sikon végigszágul, a cseh erdőség magaslataira látszanak átvarázsolni az embert. Ehhez járul a meglepő távolba nyíló kilátás, a láthatár végtelen kékjébe beleolvadó messzeség. A Wilseder-hegy az egész északnémet alföld legmagasabb pontját alkotja, nyugat felé az artois-i magaslatokig, észak felé a jütlandi Himmelbergig, keletről az Elbetől kelet felé eső Ruhnerbergig látni, másfelől a tulajdonképeni sajátos északnyugati német természeti tájnak a legjellegzetesebb példája a maga ünnepélyes komolyságával.

S még inkább azzá lesz a vadon vidék, ha megszűnik benne minden fejszecsapás, ha az eke nem hasít több barázdát talajába s amerre a szem ellát, a kihalt fatölköket moha, cserje és páfrány

növi be. Akkor oly képek fognak itt a természetbarát rajongó szemei előtt feltárulni, milyeneket ma csak a Böhmerwald őserdő-ségeiben találunk.

De nemcsak e jellegzetes tájszépség fentartása a cél, hanem az őstermészet állapota is. A jégkorszakban előállott talajmosások, kavicsgörgetegek, sziklatömbök ma is abban az állapotban vannak, mint akkor. Még a csapadék is, mely a sziklás oldalakat kivájja és elhordja, itt tehetetlenül szivárgott alá a mély talajba, s a halmokat beborító barnás vegetáció segítette az ős természeti formákat fentartani. Ember is alig hatolt eddig e magányos vadonba, csak a tanyák közelében huzódnak el sovány szántóföldek, azontul csupán szorgalmas méhrajok gyűjtik a mézet. Valóságos őskori táj ez a láthatárig nyuló hullámzó, kihalt fensikokkal, az előtérben egy-egy bozontos fenyővel, körüle törpe fák, távolabb viharvert borókák, rozszant juhaklok, szürke méhkaptárok, melyek közt egy-egy főlészálló porfelhő jelzi a pásztorok útját nyájaik mögött.

Most csak a porosz képviselőház vétumától függ a tájék végleges megszerzése, ami, ha nem történik most, semmi sem tarthatja vissza a telekspekulációt s akkor tíz év múlva villákkal, szállodákkal lesz benépesítve minden s a telek ára oly magasra szökik, hogy a megszerzésre többé gondolni sem lehet. De még további áldozatokra is lesz szükség. A stuttgarti természetvédelmi park-egyesület még nagyobb arányokban akar fejlődni s éppen erre való tekintettel az évi tagsági díjat két márkában oly csekélyre szabták meg, hogy az a legszegényebb néposztályok erejét sem haladja túl.

Németország nekünk is megmutatta ezzel, hogy az az egészséges mozgalom, mely a modern életünk industrializálása révén mindinkább fenyegetett természet örök szépségeinek eredeti állapotukban való megőrzésére, restituálására törekszik, amelynek úgy művészeti, mint kulturális és etikai jelentősége felől ma már kétség sem lehet, csak a társadalmi erőkoncentráció útján valósítható meg impozáns sikerrel. Az a kevés is, ami nálunk eddig e téren állami kedvezményből történt, csak akkor szolgálhat egy erőteljes propaganda kiinduló pontjául, ha szélesebb körökbe sikerül átültetnünk azokat az eszméket, melyek a tájvédelmi akció indokainál szerepelnek. Idegenforgalmi szervezetek, közművelődési

egyesületek volnának legelső sorban hivatva felkarolni a szép gondolatot s kifejezni az ügy érdekében azt a buzgalmat, melyet a nagy nemzeti cél s a jövő nemzedéknek reánk bízott érdeke parancsol.

Az emberi civilizáció érdeke nem terjedhet odáig, hogy lelke legszebb kincseiből, legragyogóbb szineiből foszszuk ki utódainkat, kitépve belőle kegyetlenül azokat a vonásokat, melyeket az örökké megújhódó természet gyönyörünkre, vigasztalásunkra, az élet megszerettetésére alkotott, melyek a világról való harmónikus felfogásunk alapjai. Konzerválni ezeket az értékeket, oly erkölcsi parancs számunkra, mely elől kitérnünk az emberiség jövője veszélyeztetése nélkül nincs jogunk. S ez a szempont az, melyből tekintve a német táj- és természetvédelmi mozgalom nagy sikere nem lehet közömbös előttünk sem, mert példát mutat a követendő utra.

Most foglalkozott a porosz képviselőház agrár- vagy földmivelésügyi bizottsága első ízben behatóbban a lüneburgi természetvédelmi parkterület megteremtésének a stuttgarti természetvédelmi egyesület propagandája által fölvetett tervével. A hangulat általában rokonszenves a nagyfontosságú ügy iránt annál is inkább, mert a megszerzendő területnek eleinte négy négyszögmérföldre tervezett kikerekítése már az előzetes tanácskozások során jelentékeny redukciót szenvedett, úgyhogy most mindössze 150 négyszögkilométerről van szó, ami a költségeket is lényegesen csökkenti. Maga a kormány ugyan még most is meglehetősen zárkózottsággal viselkedik a kérdéssel szemben, de a képviselőház határozata le fogja fegyverezni ezt a különben érthető és megmagyarázható ellenállást is azoknak a nagyfontosságú szociálpolitikai szempontoknak az érdekében, melyek e nagy nemzeti ügy megoldását követelik.

A megszerzendő terület áll: 1. fiskusi és kolostori erdőségek-ből, körülbelül 6000 *ha* terjedelemben; 2. a beléjük zárt két község: Wilvede és Undelochból és három majorból, összesen 3000 *ha* kiterjedésben; 3. puszta, legelő és lápföldből 7500 *ha* terjedelemben. Ami az erdőségeket illeti, ezekben az egyesület az esztétikai szempontok kellő figyelembevételével a vadállomány kiméletét s a mellékhaszonvételek eltiltását kívánja. A bezárt községekre nézve azok eredeti karakterének fentartása mellett szabadkézből való csere útján lehető kikerekítést kér, úgyhogy a gazdaságilag

művelt területek minél szorosabban csatoltassanak a községhez. A 7500 *ha*-nyi tulajdonképeni puszta szabadkézből való vétel útján volna megszerzendő és mai alakjában fentartandó. Az eke alá fogott földek pedig visszaadandók eredeti rendeltetésüknek.

Amennyiben a vásárlás nem történék meg, az egyesület arra kér meghatalmazást, hogy a tulajdonosokat megfelelő kártalanítás mellett építési korlátozással terhelje anélkül, hogy eddigi használati jogukban akadályoztatnának, csupán azt tiltva meg nekik, hogy földjeiket spekulánsoknak építkezés céljából elidegenítsék. Különben célba van véve a tájvédelmi terület egész kezelésének egy kuratórium alá állítása, amelyben az egyesület mellett a porosz kormány és a többi érdekelt államok és testületek lennének képviselve.

Ami az egész vállalat finanszírozását illeti, úgy szakértők szerint az egész vásárláshoz két millió márkára van szükség, melynek fedezetéül először is egy 800.000 márka tiszta nyereséggel előirányzott sorsjáték szolgálna, míg a többi 1·2 millió márka 5% kamattal törlesztetnék. Ez évi 60.000 márkát tenne szükségessé, további 20.000 márkára számítva a kezelési és szintén 20.000 márkára az építési korlátozásokért járó kártalanítási költségeket. Ezt az összesen 100.000 márka évi szükségletet az egyesület hajlandó részint sajátjából fedezni, részben pedig e célra az északnémet államok és a porosz állam támogatását venné igénybe: Hamburg maga máris 10.000 márkát helyezett kilátásba, ha Poroszország is megfelelő támogatásban részesíti az egyesületet.

Az agrárbizottság a napokban szállt ki helyszíni szemlére a hamburgi területen s a maga részéről nemcsak alkalmasnak találta a természeti szépségekben gazdag területet a jelzett célból való megvételre, de azt a benyomást vitte magával, hogy oly olcsón aligha juthatnának más területhez. Ami az állami erdőségek bekapcsolását illeti, e tekintetben is már eloszlottak az eddig fennállott aggodalmak s az erdőigazgatóság és a földművelésügyi kormány rokonszenvvel látszik viseltetni az ügy iránt, annál inkább, mert itt oly szegény talajról van szó, ahol még az erdőművelés is alig ígérkezne rentabilisnek.

Az egész táj, mely szerencsésen el tudta eddig kerülni a modern kultúra érintését, még tökéletes nyomait őrizte meg — mondja a

jelentés — a longobard-alföldi szász korszaknak. Az egyesület arra is kiterjesztette gondoskodását, hogy a határokon biztosítsa a legfontosabb területrészeket magának s sikerült ezeket meg is szereznie. Legutóbb a vállalkozás finanziaozásával szemben fölmerült aggályok hatása alatt északon és délen körülbelöl egy négyszögméríöldnyi terület megszerzéséről lemondott. További területkorlátozások azonban aligha volnának lehetségesek, mert pl. ha a ligeteket feladnák, ugy éppen a tudományos szempontból legfontosabb átmenet a láp-földről a pusztára s a pusztáról a legelőre, esnék áldozatul s különben is ezek a területrészek leggazdagabbak flórában és faunában s e ligetek mintegy természetes határt képeznek. Bizonyos védelmi övnek már csak azért is kell maradnia, hogy a kapitalistáknak előnyomulását megakadályozza.

Bizonyos aggodalmak hangzottak el a sajtóban és képviselőházban, melyeknek a földmívelésügyi miniszter is kifejezést adott, mikor az erdőket alkalmatlannak jelentette ki őserdőképződésre. Pedig nagyrészben legalább gyönyörű erdeifenyő és tölgyállományokról van szó s emellett luczfenyőállományok is vannak. A mai kincstári erdők — jegyzi meg a jelentés — részben ugy állottak elő, hogy a mult század közepén a területeket összevásárolták és luczfenyővel beültették. Ezáltal sok helyen oly állományok állottak elő, melyek nem éppen felelnek meg minden kívánalomnak s az összképet zavarják. De ezek az évtizedek folyamán ki fognak fejlődni.

A vidék egyhanguságára és a flóra meg fauna szegénységére vonatkozó aggályokat elsőrendű tekintélyek czáfolták meg, így Avenarius tanár Drezdából, aki szerint a willsedei hegy környezete Európa legelső látványosságai közé tartozik. A flóráról s faunáról dr. Schäff, a hannoverai állatkert volt igazgatója és Peter göttingeni tanár nyilatkoztak elismerően.

Kifogásolták a turista-forgalmat is, ezt azonban könnyű kellő határok közé szorítani, különösen azért, ha egyes részeket tökéletes rezervátumoknak hagynak meg és a gazdaságokat a szélekre helyezik át. Ami a vad által okozott károkat illeti, ugy kétségtelen, hogy a vadállomány itt igen gazdag, az őzállomány kitünő, azonkivül rőt vad is van s régebben a vadkan is előfordult. Szárnyasok közül a fajt, kócsag, fácán, szalonka s több vízi szárnyas van otthon. Ezek

közül azonban a rőt vad a kedvezőtlen viszonyok folytán nem fog fejlődhetni; az apróbb vad pedig alig okozhat jelentékenyebb károkat, úgyhogy a kártételek semmiesetre sem lesznek számottevők.

Az akció megoldását sürgőssé teszi az, hogy azok a szerződések, melyeket a stuttgarti egyesület az egyes területbirtokosokkal kötött, július, október és november hóban hatályukat veszítik s ha az egyesületnek addig nem sikerül kötelezettségeinek megfelelni, az egész terv hajótörést szenvedhet. Akkor aztán az egyesületnek a délnémet és az alpesi parkra kell visszamennie, mivel más terület egész Észak-Németországban nem szerezhető.

Az bizonyos, hogy még mindig fennállanak bizonyos aggodalmak, melyek az akció teljes befejezését hátráltatják. Ilyen az, hogy sokan vélekednek úgy, hogy a kilátásba vett terület igen közel fekszik a kulturgóczokhoz. Hamburgtól pl. csak 60 *km* távolra van, a szélén vasut fut végig, ami kérdésessé teszi tájvédelmi parknak való alkalmatosságát. Az erős kiránduló-forgalom is károsan hatna vissza az állatvilágra. Ellenben az állami erdők vezetőségének semmi kifogása nincs a terv ellen, föltéve, hogy az alakítandó kuratóriumban irányadó befolyást biztosítanak számára. Ily föltétel mellett kéri az erdőgazdálkodásnál számolni a tájvédelmi egyesület óhajaival, annál inkább, mert az erdőbevételek aligha csökkennének lényegesen s a rovarkalamitástól sem kellene válságosan tartani. A vad elszaporodása sem nagyon aggaszthat, mert az itt elsősorban tekintetbe jöhető rőt vad, mivel a parkterületen nem lesznek vetések, szántóföldek, előreláthatólag tul lépi a határt s így lelőhető lesz.

Nem ily fentartás nélkül viselkedik a tervvel szemben a pénzügyminisztérium, amely főként attól tart, hogy az akció az állam beltelepítési programjának megbénítására szolgál, amennyiben jelentékeny területet von el ettől a céltól s ezáltal ellentétet teremt a tájvédelmi mozgalom s az állami telepítési politika közt. Azt a veszélyt sem tartják kizártnak, hogy az erdőgazdaságban az egyesület érdekeire való tekintet bizonyos hátrányokkal járna s végül, hogy a publikum tömeges látogatása az erdők tűzbiztonságát kockáztatná. De nem is szorosan vett természeti emlékek védelméről van itt csak szó, bizonyítgatják némely oldalról, hanem

az akció programja ezen jóval tulmegy, mert a kitűzött cél sokkal több, mint csupán karakterisztikus tájak, állatok és növények védelme.

S ennek a felfogásnak részben igazat is kell adnunk, ha meggondoljuk, hogy itt voltaképen csakugyan nemcsak egyes állat- és növényfajok fentartása az, amire törekszenek, hanem egy egész, századokon, sőt talán évezredekén át a maga jellegzetességében fennmaradt pusztai- és tanyai gazdaság örök időkre való megőrzése. Egy természeti múzeum, amely mint ilyen nemcsak egy különös vidék érdekeit érinti, hanem az egész állam népességének javára van. Egészben véve alig több, mint 200 léleknyi lakosság az, amelynek a maga sajtószereplésében való fennmaradása a táj- és természetvédelmi akció kiinduló pontja; a többi egyes birtokállományok nem paraszt kapitalisták kezében vannak. A fejlődést emellett úgy képzelik el, hogy idővel a kincstári erdősegeket is megszerezzék, vagyis hogy az erdős területeket fokozatosan oszszák fel olyanokra, melyek erdőtelepítésre alkalmasok, és olyanokra, melyeken az erdőgazdaság nem fizeti ki magát. Ha az egyesület később e parcellákat magához váltja, csak a jó erdőparcellákat tartja fenn, a többit visszaadja a pusztának.

Talán tulságosan ideálisnak tetszhetik előttünk e cél, amelyet a német tájvédelem a lüneburgi parkterület megszerzésével maga elé tűzött, s talán tulságosan problematikusoknak látszhatnak az eszközök, melyekkel e cél elérésére hiszi egy oly egyesület, mely végre is elsősorban tagjai önkéntes adományaira van utalva. Habár nem is tagadható, hogy a szóban forgó területek művelés alá vétele csak csekély jövedelemmel járna, mert sem a mezőgazdasági, sem az erdőgazdasági művelés nem számíthatna jelentősebb gyümölcsöztetésre e kopár és száraz pusztaságon. De viszont a pénzügyi nehézségek is igen nagyok a tranzakció szerencsés keresztülvitelére. Mert nem szabad feledni, hogy egy sorsjáték engedélyezése sem lehetne közömbös az államsorsjáték bevételeire, amelyekkel az államháztartásnak mégis csak számolnia kell. És pedig annál inkább, mert a természeti emlékek védelmére szolgáló hivatal, mely Németországon a kultuszminisztériumnak van alárendelve, véleményes jelentésre hivatva fel, maga is úgy nyilatkozott, hogy bár rokonszenvezik az eszmével, mindazáltal állami

hivatalos szempontokból nem látja indokoltnak egy ily nagy területet a maga egészében az állami védelem körébe vonni be.

Mindezek ellenére az agrárbizottság abban állapodott meg, hogy a képviselőház elé határozati javaslat terjesztessék oly formában, hogy utasítsa a kormányt a stuttgarti természetvédelmi park-egyesület részére évi 40.000 márka állami szubvenció megadására, a következő feltételek alatt:

1. Az államsegély első ízben az 1912. évi költségvetésbe állítassék be, s további kilencz évre kilátásba helyeztetik, ha más érdekelt szövetségi államok is, valamint az érdekelt községek kötelezik magukat az egyesületnek tíz évi időtartamra ugyanazon összeget bocsátani rendelkezésére. A kifizetés a kuratórium útján történik, mely a pénz hováfordítását is ellenőrzi.

2. A porosz államkormány vezető befolyást nyer a kuratóriumban s megfelelő felügyeleti hatásköre szerződésileg biztosítandó

3. Az állami hozzájárulás segélyével megvásárolt területek attól a czéltől, melyre rendeltetve vannak, el nem vonhatók. Együttal az állam az egyesület csődbe jutása esetén jogosítva van az összes segélyzéseket visszakövetelni. E jog biztosításául az államsegélylyel megvásárolt területekre az állam követelése jelzálogilag bekebelezendő 800.000 márka összegig. Együttal a kincstár javára előjegyzés eszközlendő a tehermentes birtokbavételre is, rendeltetésellenes használat esetén.

E határozati javaslat elfogadása elé alig fognak nehézségek hárulni a plénumban, s akkor Németország első nagy tájvédelmi akciója a megvalósulás stádiumába lép.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

HIRDETMÉNY.

(Az 1911. évben megtartandó erdőőri és vadőri szakvizsgák ügyében)

Az erdőőri és vadőri szakvizsgák folyó évi október hó 16-án és az erre következő napokon Budapesten, Pozsonyban, Besztercebányán, Miskolczon, Kassán, Máramarosszigeten, Kolozsvárt, Brassó-